

תנועת המחנות העולים

בשער הראשון של המחקר, תיאור פעילות התנועות בשנות ה-50', הובאו דברים שכתבו מדריכים וקומונרים בתנועה על חובתם כאנשי תנועת המחנות העולים להשתלב בקרב העולים החדשים, להירתם להדרכה ולארגון פעילות. גם אם הראינו שבפן המעשי לא הייתה פעילות ענפה של התנועה, הרי שהכתיבה מלמדת על העיסוק בנושא בפעילות התנועתית ובפגישות הקומונרים והקומונריות.

בשנות ה-90' נקלעה התנועה למשבר חריף. במחצית הראשונה של העשור התמעטו מאוד היוצאים לנח"ל, ובשנת 1995 לא הצליח להתארגן גרעין של התנועה. ראוי להציג מציאות משברית זאת מכיוון שבתנאים אלה לא ברור כלל האם תנועה שנאבקה על עצם קיומה יכולה להקצות משאבים, כוח אדם ותוכניות לטובת הפריפריה וקליטת העלייה.

בפרוטוקולים של ישיבות קומונרים לא דנים בנושא קליטת עלייה או כניסה להדרכה בפריפריה. אפשר למצוא תיאורים אישיים של מדריכות ומדריכים שחוו אירועים משותפים עם תנועות אחרות בתחום קליטת העלייה, כמו ארגון מסיבות בחגים והירתמות למבצע עירוני ולהתרמה עבור נזקקים. העיסוק המרכזי, הנושא שחוזר בכל אירוע פנימי הוא המצב הקשה אליו נקלעה התנועה והמאמץ שחייבים להשקיע בחניכי השכבות הבוגרות, במחנות של התנועה, כדי שימשיכו לדרך ההמשך התנועתית ולא ינטשו בי"א או בי"ב.

ניר מיכאלי, שהיה רכז הדרכה תנועתי בשנים 1992-1993 וכיהן כמזכ"ל בשנים 1995-1998 (מיכאלי, 2022) מתאר תנועה ששורה בה אוירת דכדוך. כאמור, בשנת 1995 בה נכנס לתפקיד המזכ"ל לא התארגן גרעין נח"ל תנועתי. המטרה המיידית הייתה בניית השדרה של בעלי תפקידים במטה התנועה וחיזוק הקומונרים והמדריכים כדי לבנות את השכבות הבוגרות ולהוביל לשיקום מהיר ככל שניתן

של התנועה. ניר הכניס, לראשונה בתנועה, מרכזים ובעלי תפקידים שכירים ולא שליחי קיבוצים. הרעיון היה להפקיד את המשימות המרכזיות בידי אנשים מקצועיים, בוגרי תנועה שיוכלו להוביל מהלכים, לא להסתפק בשליחים שבאים לשנה שנתיים ולחלק מהם זהו המפגש הראשון עם תנועת הנוער. לדבריו "עיקר האנרגיה היה מופנה להגדרה מחודשת של יעדי הגשמה." בחינה של רעיון ההליכה לגרעיני נח"ל לקיבוצים ותיקים, העלאת האופציה להקים יישובים, להמשיך להקמת תנועת בוגרים ולאפשר גם יציאה לגרעינים של קיבוצים עירוניים שלא היו קיימים עד אז כאופציה במחנות העולים. מדובר בתקופה מסובכת של התמודדות עם סכנת התמוטטות של התנועה מצד אחד, ומצד שני של עיון מחודש בשאלות המהותיות של יעדי ההגשמה התנועתיים. בהיעדר גיבוי תקציבי (כפי שהיה בשנים עברו) מהתק"ם, בשל המצב הכלכלי של הקיבוצים, נדרשה התנועה לארגן תקציב כדי להשקיע בהכשרת מדריכים, שבלעדיהם פעילות השכבה הבוגרת לא יכולה להתקיים. במציאות תנועתית כזאת קשה להניח שיתפתח דיון עם תוצאות מעשיות בקליטת עלייה ובכניסה לפריפריה, "היכולת של התנועה בשנות המשבר להרים פרויקטים הייתה מאוד מוגבלת."

ניר חושב שצריך להבין את הצמיחה ההיסטורית של התנועה כדי להבין את הקושי בפרויקטים חברתיים חשובים, שדורשים מאמץ מיוחד והשקעה של משאבים:

האוריינטציה האידאולוגית הייתה להיות מכוונים לנוער לומד, או אפילו הייתי אומר לנוער אליטיסטי. זאת אומרת בחלוקת העבודה בין המחנות העולים לנוער העובד, הנוער העובד הייתה התנועה הכללית, והמחנות העולים, זה קשור להיסטוריה שלה, כי היא צמחה בתוך הגימנסיות העירוניות, גימנסיה הרצליה, הריאלי בחיפה, רחביה בירושלים, היא צמחה מתוך האתוס הזה של הנוער הלומד, ואיך לקחת את הנוער הלומד שבאופן

טבעי מוסלל לקריירות אקדמיות, מקצועות חופשיים, משפטים, רפואה וכו'. איך לקחת אותם ולהסיט אותם מהמסלול לכיוון של הגשמה חלוצית, התיישבות חקלאית. לכן, באופן טבעי, המחנות של המחנות העולים הם באזורים מבוססים. אפשר להגיד באופן די גורף, זאת אומרת רעננה והקריות, קרית ביאליק – באזור יותר טוב של קרית ביאליק, ובחיפה, רוממה, נווה שאנן. אזורים, נקרא להם בורגניים. לאורך השנים תמיד היו ניסיונות להקים גם מחנות באזורים יותר מוחלשים. אבל בכל ניסיון כזה זה היה מאבק, הלך הרבה יותר בקושי, תמיד המחנות היו הרבה יותר קטנים. תמיד עלתה השאלה: לסגור, לא לסגור?

בחוברת למדריכי התנועה (אי"ט, 1/22/5-13) שהתפרסמה בעשור קודם (1980) מוצג נושא שחוזר בפרסומים נוספים גם בשנות ה־90:

מעורבות בחברה הישראלית. לפני שנה וחצי קיבלה התנועה החלטה הקוראת להגברת המעורבות בחברה הישראלית. מעורבות התנועה ברחוב הישראלי, בפעילות בשכונות מצוקה ועיירות פיתוח, בסיוע לקליטת עלייה... בהתמודדות עם הדרך החינוכית של בית הספר וכו' וכו'... ממקדת את ההתייחסות לדרכנו בהגשמת הציונות לתחום המאפשר להפגיש את החניכים בצורה ישירה עם הדברים. עלינו לעשות השנה מאמצים רבים לביצוע החלטות מרכז ירושלים שכן מחויבים אנו בהצגת אתגר חינוכי המחייב עשייה יומיומית.

בנייר עבודה של מטה התנועה מבהירים כיצד יתנהל תהליך פתיחת מחנות חדשים (בירושלים, בכרמיאל ובתל אביב). לכל מחנה יישלחו שני קומונרים. הם יקבלו ליווי מקצועי מחברת ייעוץ מלווה ומהרשות המקומית. המדריכים יהיו תלמידי כיתה י' שעברו קורס מד"צים של הרשות המקומית. יש גם כוונה לפתוח מחנה בשכונת התקווה. הפתיחה באה בעקבות פנייה של קבוצת

צעירים מקומיים שהתחייבו ללוות את המחנה מפתחתו (קבוצת 'האלה'). לא מצאתי תיעוד על המשך הפרויקט ועל מצבם של המחנות החדשים בשנים הבאות.

בתוכניות הסמינרים למדריכים בשנות ה־80' ובראשית שנות ה־90' (אי"ט, 13-1-5/21/2) חוזרים הנושאים: יהדות וציונות, הציונות לגווניה, קיבוץ, מורשת הפלמ"ח, מדינת ישראל והציונות, תנועת העבודה מול רביזיוניסטים.

להבנתו של ניר, המרכיב המשמעותי ביכולת להיכנס לפרויקטים כדוגמת קליטת עלייה והקמת מחנות חדשים הוא חזקה של שדרת ההנהגה בתנועה. בהינתן שהתנועה קטנה אין היררכיה של בעלי תפקידים, יש מטה לתנועה ויש קומונרים וחל"תניקים. ניר מתאר כיצד היה מגיע לוועדות ולפגישות במת"ן ובכל ועדה ישב נציג אחד מהתנועות הגדולות והוא, כמזכ"ל, היה הנציג במרבית הוועדות. ברגע שיש בעלי תפקידים שממלאים משימותיהם במקצועיות, אפשר להתמודד עם משימות מורכבות. במצב משברי זה לא ריאלי לצפות לכך.

בהתייחס להצהרות של חברי התנועה בהחלטות מועצה ובישיבות קומונרים, מציע ניר לראות כאן שני כיוונים אפשריים. האחד – 'הצהרה לעולם', אמירה ערכית שהתנועה רואה נושא מסוים, מכירה בחשיבותו ומאמינה שיש לפעול בתחום. הכיוון השני – 'הצהרה פנימה' (כפי שמנוסח בהחלטות מועצה מדי פעם), מוסדות התנועה קוראים למחנות לפעול, לקחת על עצמם משימה ולנהוג ברוח החלטות התנועה. בשני הכיוונים קשה לדעת מה תהיה התוצאה המעשית של ההצהרה. כאמור, אם יש יכולת ביצועית ותקציבית, בהחלט סביר שתהיה גם פעולה מעשית מתמשכת:

אני חושב שאם היה, כמו שהיום יש קולות קוראים, אם היה קול קורא, שמאפשר למנות בעל תפקיד, אפילו לעשות פיילוט באחד או בכמה מחנות, פיילוט של משימת קליטת עלייה, לדוגמה, או

פתיחת מחנות חדשים. אני חושב שהמחנות העולים הייתה שמחה מאוד להירתם לזה.

תנועת המכבי הצעיר

עד שנת 2000, בוגרי י"ב בתנועת המכבי הצעיר שביקשו לצאת לשנת שירות הצטרפו לבוגרי תנועות אחרות ולארגונים שונים. פתחנו בציון עובדה זו כדי להבהיר שנושא הפעולה בפריפריה נדון באופן שונה בתנועה מאשר בתנועות אחרות בשנות ה־90'. המסלול המקובל בתנועה היה של גרעיני נח"ל, ובמסגרתם היה מקובל לפעול בעיירות פיתוח ולקדם נושאים חברתיים. כך יצא גרעין של התנועה לשלומי כיעד ההגשמה, וחברי גרעין לקיבוץ חמדיה נסעו בשנת 1994 מדי שבוע לפעילות חברתית בבית שאן. החברים טענו שזו מחויבות שלהם כבוגרי התנועה לתרום ולפעול.

בני בן בסט (בן בסט 2022) פעיל מרכזי בתנועה בשנות ה־90' ומזכ"ל התנועה בשנים 1999–2006, מספר:

התנועה שלחה אותנו, את הגרעין שלנו, לשלומי. כאן הייתה החשיפה הראשונה שלי לפריפריה. אחרי כמה שנים, בתחילת העשור, בשנים 1990–1993 היינו בתחושה של הישרדות כזאת, כי היינו תנועה מאוד קטנה. עם מעט מאוד סניפים. בעיקר שימרנו את הקיים. אני לא זוכר שבתקופה הזאת הייתה לנו איזה שהיא התפתחות גדולה מאוד מבחינת מספרי חניכים או גידול בסניפים. אני חושב שזו הייתה תקופה שדווקא הצטמצמו הסניפים הגדולים. היה לחץ סביב העניין הזה, של סגירת סניפים, צמצום סניפים. בשגרת היום־יום. כל הזמן היינו סביב הנושא הזה. כאשר זו המציאות, העיסוק המרכזי, אין זמן להתעסק